
Sanatın ve Devletin Birbirinden Ayrılması*

David Boaz

Alice Goldfarb Marquis, geçenlerde, New York Times'da şöyle yazdı: "Bir haftada iki defa konser programı dosyamda 'Dikkat! Sevdiğiniz konserler iptal edilebilirdi!' başlıklı bir not yer aldı". Bu, şüphesiz, tren vagonlarının altına zalimce atılmış bir bakire olarak takdim edilmiş Millî Sanat Vakfı'nın (National Endowment for the Arts-NEA) durumuna işaret etmekteydi.

Sanırım, NEA için bir iyi haber şu, en son tren seyahatlerimden birinde elime şöyle bir ilan tutuşturuldu: 'Dikkat! Bu tren iptal edilebilir!'. Dolayısıyla, belki de Kongre tehdit edilen bakireleri ezecek hiçbir tren bırakmayacaktır.

Siyaset konularıyla ilgili tartışmalar ilk prensiplerle başlamalıdır. Meslektaşım Ed Crane'in işaret ettiği gibi toplumu organize etmenin yalnızca iki yolu vardır: Devlet emirleri yoluyla zorla, veya bireyler ve özel birlikler arasındaki çok karşılıklı etkileşim yoluyla gönüllü olarak. Çeşitli siyasi izmler -faşizm, komünizm, muhafazakârlık, liberalizm, neo muhafazakârlık- bir tek soruya iner. Siyaset felsefesinin temeli ve bu yüzden siyasetin kendisi "Senin hayatının bu belirli yönüyle ilgili kararı kim verecek, sen mi yoksa başka biri mi?"dir.

Felsefi tartışma ne olursa olsun, gözlerinizi asıl çizgiden ayırmayın: Siyaset, basitçe ve sadece, bireyin devletle ilişkisi hakkındadır.

Kazandığın parayı sen mi harcarsın yoksa bazı politikacılar mı?

Çocuğunun gideceği okulu sen mi seçersin yoksa bazı bürokratlar mı?

Hangi kitapları okuyacağına karar verir misin yoksa bu kararı bazı politikacılar mı verir?

*"The Separation of Art and State" <http://www.cato.org/speeches/sp-as53.html> David Boaz, Vice President, Cato Institute Delaware Center for Contemporary Arts'da (3 Mayıs 1995) yapılan

Hasta olduğunda hangi ilaçları içeceğine sen mi karar verirsin yoksa Washington'da bir bürokrat mı?

Bir sivil toplumda hayatınla ilgili kararları sen verirsin. Bir siyasal toplumda bu tercihleri başka biri yapar. Ve senin hayatınla ilgili kararları senden başka birinin vermesi eşyanın tabiatı olmadığından, siyasal toplum mecburen zora dayalıdır.

Amerikan kurucuları bunu anladılar. Bu yüzden “Bütün insanların yaratıcıları tarafından kendilerinden alınamaz haklarla donatıldıklarını ve bu haklar arasında hayat, hürriyet ve mutluluğu onama hakkının bulunduğunu ilan ettiler ve bu yüzden federal devlete tek tek sayılmış ve sınırlanmış yetkiler veren bir anayasa yazdılar.

1794'te, Anayasanın babası James Madison Meclis'te ayağa kalktı ve kendisinin “Anayasa'nın Kongre'ye, bölgelerinin parasını yardım meselelerinde harcama yetkisi veren maddesini kabul edemeyeceğini” beyan etti. 1935'e gelindiğinde işler değişmişti, Başkan Roosevelt Kongre'ye şöyle yazdı: “Umut ediyorum ki komiteniz, ne kadar makul olursa olsun, anayasallıkla ilgili şüpheleriniz istenen yasama faaliyetini (gündemdeki kanunu çıkarmayı) engellemeyecektir”.

O günden beri vergi mükelleflerinin cüzdanları yolgeçen hanı oldu. Kongre Anayasayı ihmal etti ve yasaklama, talimat verme, regüle etme ve güneşin altındaki her şey için para harcama gücüne sahip olduğunu düşündü.

Bu, bulunduğumuz noktaya, 104. Kongre'den sanatsal özgürlüğe yönelik tehditleri tartışmaya, nasıl geldiğimizin hikâyesidir. Böyle tehlikeler, söz gelimi, bir asır önce, 54. Kongre'den pek gelmezdi. İlk Tadilat (Birinci Ek Madde) Kongre'nin ifade özgürlüğünü daraltmasını engelledi ve sayılmış haklar doktrini Kongre'nin hiçbir şekilde sanat faaliyetlerine müdahil olamayacağı anlamına gelmekteydi. Emily Dickonson ve Winslow Homer, Sinclair Lewis ve Aaron Copland, faaliyetlerini, neşeyle, Kongre'nin farkında bile olmadan, sürdürdüler.

Ancak, federal Leviathan bugün kendi hayatlarımızın her köşesiyle ve her parçasıyla ilgilenmektedir, ve sanatlar onun hizmetinden, boğucu kucaklamasından kaçamamıştır.

İster edebiyat, tiyatro, resim ve müzikten ister danstan bahsediyor olalım, bu dinleyici kitlesine sanatların öneminden söz etmem gereksiz. Başkan Kennedy -veya onun kabiliyetli konuşma yazarlarından biri- bunu şu şekilde ortaya koydu.

“Sanat, yargımızın (muhakememizin) köşe taşları olarak işleyen temel insanî gerçekleri tesis eder. Sanatçı, kendisinin kişisel gerçek vizyonuna ne kadar sadık olursa olsun, zorba bir topluma ve işgüzar devlete karşı bireysel aklın ve makullüğün son şampiyonu olur.”

Daha yakınlarda, Baltimore'da Merkez Sahne'nin yöneticisi Baltimore Sun gazetesine şunları söyledi: “Sanatın gücü vardır. Sanat senin içindeki bir şeye destek olma, iyileştirme veya insanileştirme gücüne sahiptir. Bu hem korkutucu hem güzel bir güçtür... ve bu güç bir medenî toplum için elzemdir”.

Tam da güce sahip olduğu, temel insanî gerçeklerle meşgul olduğu için sanat devletten ayrı tutulmalıdır. Devlet, daha önce de işaret ettiğim gibi, zorun organize

edilmesini gerektirir. Özgür bir toplumda zor sadece devletin hakları muhafaza etme ve suçluları cezalandırma gibi temel fonksiyonları için ayrılmalıdır. İnsanlar tasdik etmeyebilecekleri sanatsal faaliyetlere para yardımı sağlama için zorlanmamalıdır; sanatçılar da yelkenlerini devletin standartlarına uydurmak için zorlanmamalıdır.

Devletin bir şeye fon sağlaması beraberinde devlet kontrolünü de getirir. Şüphesiz, bu feraset bizim halk bilgeliğimizin bir parçasıdır: “Parayı veren düdüğü çalar”. “Kral’ın parasını alan Kral’ın şarkısını çalar”.

Sanatın devlet tarafından sübvansiyeye edilmesini savunanlar, millî vakıfların rolünü sanatçılar ve sanat gruplarının onaylanmasının mührü veya ruhsatnamesi (imprimatur) olarak överken, neşe içinde, bu tehlikeden habersiz görünmektedir. Jane Alexander şöyle diyor: “Federal rol küçük fakat çok hayatidir. Biz, devlet parasını, mahallî parayı ve özel parayı harekete geçiren saikiz. Sanata fon bulma bilmececi için dingil çivisiyiz, özel parayı teşvik etmenin dikkat çekici şekilde etkili bir yoluyuz”. Tiyatro eleştirmeni Robert Brustein soruyor: “Nasıl olur da NEA ‘özelleştirilebilir’ ve hâlâ hak eden sanat için bir tasdik pulu olarak işleyen fon sağlayıcı birim amacını muhafaza edebilir?”

1981’de, muhafazakâr fraksiyonlar National Endowment for the Humanities’in (NEH) kontrolü için çatıştığında Village Voice’dan Richard Goldstein sonuçları şu şekilde izah etti: “NEH üniversitelerin eleman alması ve daimî kadro vermesi ve destek arayan bilim adamlarının yürüttüğü türden araştırmaları üzerinde dalga etkisine sahiptir. Onun başkanı bu desteğin sınırlarını şekillendirir. Geniş anlamda, o, ders kitaplarının tabiatını ve müfredatın muhtevasını etkileyen standartları koyar... Hiçbir NEH başkanı tek başına Amerikan eğitiminin gidişine yön veremeyecek olmasına rağmen başlangıç hâlindeki trendleri besleyebilir ve bölüm başkanlarına ve dekanlara sinyal verme informel fırsatlarından yararlanır. Federal fon sağlama sopasıyla gözlerden irak olarak fakat kesinlikle kafalardan uzak olmadan “ikna” edebilir.”

Bunun, özgür bir toplumda hiçbir devletin sahip olmaması gereken bir kuvvet olduğunu iddia ediyorum.

Sık sık devletin sanatı uzun süredir sübvansiyeye ettiği söylenir. Fakat, *Washington Post*’un kitap eleştirmeni Jonathan Yardley’in işaret ettiği gibi, sayılan örnekler genellikle otokratik ve hatta tiranik devletlerdir. Biz, gerçekten, devletimizin, Roma İmparatorluğu’nu veya Medicileri veya XIV. Louis’yi taklit etmesini istiyor muyuz?

Batı Avrupa’nın sosyal demokrasilerinin sanatı bizden daha fazla desteklediği de doğrudur. Fakat bu ülkeler ABD’den önemli bakımlardan farklıdır. İlk olarak, Yardley’nin dediği gibi, “onlar, (sanatta olduğu gibi dinde de) devlet etkisine alışıktır, atalarımız bundan kaçmak için okyanusu aşmıştır. İkinci olarak, Avrupa ülkeleri, ABD ile karşılaştırıldığında küçük ve homojendir. Bu yüzden, onlar “bizim, kesinlikle, üzerlerinde hemfikir olmadığımız için devletin elinde olmamasını tercih ettiğimiz belirli meselelerde konsensusa ulaşabilirler”. Hiçbir Avrupa ülkesi Bağımsızlık Beyannamesi ilkeleri üzerine kurulmamıştır, hiçbir Avrupa devleti bu anlamda sınırlı devlete sahip değildir.

Liberal Düşünce

Federal bütçe içinde sanata ayrılan fonların küçük olduğunu not etmeliyim. Sanatsal ifade kadar candan ve güçlü bir şeye devlet tarafından fon sağlanmasından kaçınmak için mühim ve güçlü sebepler olmasaydı bu fonlamanın bir müdaafası olarak alınabilirdi. Para miktarlarından başka bir sebeple daha bahsedeceğim -bu ülkedeki toplam sanat bütçesi içinde ne kadar küçük bir yüzde teşkil ettiğini göstermek için, NEA 167 milyon dolarlık bir bütçeye sahiptir- 1993'te sanata şirketlerden, vakıflardan ve bireylerden gelen 9 milyar doları aşan katkının % 2'sinden az. American Arts Alliance (Amerikan Sanat İttifakı) başkanına göre, sanatlar (ABD'de) 37 milyar dolarlık bir endüstridir. Şüphesiz, sanatlar, NEA'nın bütçesinin ne kadarı Washington bürokrasisinin elinden çıkıp sanatçıların veya sanat kurumlarının eline ulaşırsa ulaşsın, yaşıyacaktır.

Şu ana kadar sanatın fonlanmasına sanat ve siyaset felsefesi açısından baktım. Biraz da vergi mükellefinin perspektifinden bakmama izin verin. Muhteşem İngiliz televizyon şovu "Yes Minister"da Sir Humphrey Appleby bir keresinde şöyle dedi: "Sübvansiyon, sanat için, kültür için. İnsanların (halkın) istediğine verilmek için değil. İnsanların istemediği fakat sahip olması gereken şey için. Eğer insanlar bir şey isterlerse, onun için kendileri ödeme yapmalılar".

Tipik bir Amerikan vergi mükellefini örnek olarak alalım. O, Wal-Mart'ta blue jean satmak için sekiz saat ayaktadır. Et pahalı olduğundan, haftada iki defa spagetti (makarna) yer, biraz para toplayabilirse Randy Travis'i işitmeyi veya kızını Mariah Carey'i görmeye götürmeyi sever. Şimdi, kim (ne) bize, onu avukatların ve lobicilerin Kennedy Center biletlerinde birkaç dolar tasarruf etmelerini sağlamak için vergilendirme hakkı verir?

Sanata devletin fon sağlamasına karşı çıkışın sebebi budur. Fakat bu gece sorulan soru "Devlet sanatları fonlamalı mı?" değildir, "104. Kongre'nin sanat özgürlüğünü nasıl etkileyeceğidir". Kongre benim tavsiyeme kulak verir ve vakıfları ortadan kaldırırsa sanatsal özgürlük her zaman olduğundan daha iyi korunacaktır. Fakat, yazık ki, Kongre genellikle benim tavsiyelerimi ihmal eder ve devletin fon sağlaması devam ettikçe sanata devlet müdahalesi gerçek tehlikesi mevcuttur.

People for the American Way'in (Amerikan Tarzı Derneği) en son bülteni hür ifadeye yönelik birçok tehdit teşhis etmektedir. Bazıları -internette sansür, bayrak yakma yasağı, bazı Kongre üyelerinin sevmediği fikirleri savunan gruplara vergiden muaf olma hakkının tanınmaması gibi- özel davranışlara fiili saldırı ihtiva eder ve ne mutlu ki İlk Tadilat bizi bunların çoğundan koruyacaktır. Fakat, bunların çoğu devlet fonlarının kullanılabilme yolu üzerine sınırlamalar yerleştirir. Şimdi, Clinton Beyaz Sarayı'nın bir üyesi olan, Duke Üniversitesi hukuk profesörü Walter Dellinger, yakınlarda, bu tür kuralların, "devletin sübvansiyon edicilik, mülkiyet sahipliği ve sanatın istihdam edicisi ve hamisi olarak artan rolünün ışığında, bilhassa alarm verici" olduğu yolunda uyarıda bulundu.

Dellinger haklıdır. Fakat, onun işaret ettiği problemi çözmenin yegâne yolu devletin toplumdaki rolünü azaltmaktır. Şüphesiz, paranın nasıl harcanacağını

düzenlemeden vergi mükelleflerinin bir yılda 1.5 trilyon doları çeşitli birimlere ve çıkarılara aktarmasını bekleyemeyiz. Onların Kongre'deki ve idaredeki temsilcileri düşünülmektedir ki eğitim veya sanat veya tıbbi tedavi için para verenler sadece ne için ödemede bulunacaklarını ve ne için ödemede bulunmayacaklarını söyleme hakkına sahiptirler.

Bu yüzden, Georgia meclisi Georgia Kamu Televizyonu'nu PBS'in Tales of City'yi yayınlaması yüzünden cezalandırmaktadır. Bu yüzden, Kongre sanat vakfının müstehcen çalışmalara fon sağlamasını yasaklamaktadır. Bu yüzden, kamu okullarına Huckleberry Finn'i öğretmemesi için baskı yapılmaktadır. Bu yüzden, National Air and Space Museum direktörü, Japonya'nın bombalanmasıyla ilgili bir sergiyi eleştirmesinden sonra istifa etmeye zorlanmaktadır. Baskı ister Jesse Helms veya Jesse Jackson'dan, ister Rainbow Koalisyonu veya Hristiyan Koalisyon'dan gelsin, vergi mükelleflerinin parası siyasal kontrole tabidir. Bu sabah, NPR'de, bir aktris, "Atalarım resmî müzelerde resmî tarih konsepti için dövüşmedi" diyerek müze müdürünün zorlanmış istifasını eleştirdi. Fakat resmî müzelere veya sanatçıların "onaylama mührü" olarak hizmet gören bir NEA'ya sahip olduğumuz zaman, resmî tarih ve resmi sanat elde edersiniz –ve vatandaşlar hangi tarihin ve hangi sanatın bu imprimatura (ruhsata) sahip olması gerektiği üzerinde kavga eder.

Bu kavgaları, daha önce, Din Savaşları'nda verdik.

Amerikanın kurucuları çözümün kilise ile devlet ayrımında yattığını bildiler. Sanat din kadar ruhî, anlamlı ve güçlü olduğundan dinin sahip olduğu bağımsızlığın aynısını sanata vermenin zamanıdır. Sanat ve devlet ayrılığını tesis etmenin zamanıdır.

Çeviren: Atilla Yayla